

ПРИКАЗИ И БИЉЕШКЕ

Проф. др Бранко Петрановић, ЈУГОСЛАВИЈА НА РАЗМЕЂУ
(1945-1950), Црногорска академија наука и умјетности,
Подгорица 1998, 531 страна

Прије четири и по године угасио се живот Бранка Петрановића, ствараоца који по обиму свог дјела и по научном угледу који је имао спада у сам врх историчара, и не само њих, које је држава Јужних Словена од 1918. до сада имала.

И његова заоставштина је импресивна, као мало којег ствараоца. Научни опус овог изузетног човјека, не само као ствараоца већ и као хуманисте и педагога са 40 књига и око 1.300 библиографских јединица, увећан је до сада са још седам посебних издања из његове заоставштине, а ускоро ће и тај број бити премашен са још два нова посебна издања, јер су пронађени рукописи тих будућих књига.

Период који обухвата ова књига јесте прва прелазна мирнодопска фаза развоја система који ће владати у социјалистичкој Југославији скоро пола стољећа. Тај систем, стваран у ратним годинама, започеће ослобођењем земље да се сусреће и са неким демократским правилима која се нијесу, под утицајем спољашњег фактора, могла занемарити. Стратегија и тактика тог система, предвођеног тако рећи илегалном КПЈ, били су веома флексибилни, али циљ којем су тежили био је јасан и пут до њега без алтернативе.

Градња те нове државне куће била је повјерена КПЈ, која је преко својих

кадрова који су се налазили на свим руководећим мјестима стварала ту нову државу. Петрановић, као истраживач који је познавао не само архивску грађу већ и живот око себе који је стваран, указује у овом свом дјелу на све оне реалности живота нове државе које су се указале почев од формирања Привремене владе ДФЈ 7. марта 1945, преко уставног обликовања југословенске федерације, свемоћи државе у друштвено-економској сфери (промјенама на селу, централистичко-административног система управљања, демократско-социјалних промјена) па до сукоба комунистичких партија Југославије и СССР-а 1948. године и односа Југославије са западним силама у периоду заоштравања тих односа, када су новине у САД-у пријетиле да на Југославију треба бацити атомску бомбу.

Анализирајући, дакле, тај петогодишњи период развоја југословенске федерације, Петрановић долази до интересантних резултата на којима гради своје закључке о тактичко-прелазном карактеру партијског плурализма када је КПЈ толерисала појаву грађанских партија и група у политичкој структури нове државе, али није прихватила вишестраначки систем политичког организовања који су заступале грађанске странке, сматрајући да свака странка вриједи онолико

колико добије гласова на изборима. Та формална демократско-политичка фасада нове државе ускоро је замијењена строгим једнопартијским системом у којем је КПЈ била једина и водећа политичка организација која је одлучивала од најмањих личних до најкрупнијих друштвених и државних питања. Јавља се помисао да ли је Југославија на том размеђу свог развоја могла да крене једним демократским путем и обезбједи у свом политичком животу дјеловање опозиционих странака. Интересантно је напоменути да се у Привременој влади ДФЈ и Привременој народној скупштини нашло неколико грађанских политичара као резултата политике "фифти-фифти", што је "усхићивало Черчила" због "подјеле власти". Ипак, све су то биле само неке нове форме исказивања страначке ширине, јер је КПЈ имала свој циљ у једнопартијском систему. Сматрала је да власт освојену оружаним путем у току 1945-1950 године не треба да дијели са другима.

Ни у периоду преласка из педесетих у шездесете године југословенско друштво није направило радикални заокрет, иако је пошло путем демократизације и промјена, уважавајући економске законитости, еволутивне промјене и модернизацију, наговјештавајући социјално благостање и демо-

кратски живот. Тих година становништво Југославије осјетило је први пут благодети економског напретка.

Залагањем за критичко промишљање прошлости, професор Бранко Петрановић је у својим посљедњим књигама превазишао неке своје ставове и истовремено упозоравао историчаре савремене историје да преиспитају своје одговоре на многа питања. Кредо историчара савременог доба јесте "да се догађаји пре пола века или више морају посматрати *sine ire et studio*, сагласно оновременом односу снага и хијерархији вредности (политичких, идеолошких, моралних итд.) без модернизације, али, на другој страни, да историчари припадају свом времену, својој епохи, да су чеда свога доба, што их обавезује да сагледавају и неке појаве које су својевремено биле невидљиве, неупадљиве или сасвим маргинализоване, а у суштини од великог значаја за текући и будући историјски процес", како је писао Петрановић.

Очекујући из заоставштине проф. Бранка Петрановића објављивање још два рада: Југославија 1948. и Стратегија Драже Михаиловића, можемо рећи да је изласком из штампе ове књиге употпуњено његово досадашње стваралаштво о првој прелазној фази развитка нове Југославије.

Др Бранислав Маровић